

09-
БМ
**БІБЛІОТЕКА
КНИГОСПІЛКИ**

АЛЬФОНС ДОДЕ

БІЛІ ГВОЗДИКИ

КОМЕДІЯ НА ОДИН ДНІ

**ХАРКІВ
1923**

ВСЕУКРАЇНСЬКЕ
КООПЕРАТИВНЕ
Й ТОРГОВЕЛЬНЕ КНИГОВИДАВНИЧЕ
ТОВАРИСТВО
„КНИГОСПІЛКА“

Правління: ХАРКІВ, Чорноглазівська, 7/9.

Філії: КИЇВ—вул. Леніна, 17, кімната 223—226; ОДЕСА—вул. Ласала, 12.

Книгарні: ХАРКІВ 1) вул. І Травня (б. Московська), 18; 2) пл. Тевелева, 19.

КИЇВ—вул. Короленка, 46. ОДЕСА—вул. Ласала, 12.

I. ВИДАННЯ З СЕРІЇ ПІДРУЧНИКІВ ДЛЯ ШКОЛИ:

- О. Бернашевський і Г. Василів.—Живий рахунок, ч. I. 1923.
- О. Курило.—Початкова граматика української мови, ч. II. Видання IV. 1923 (роспродане). Друкується вид. V.
- Я Киселев.—Элементарная геометрия 1923.
- О. Пальшау.—Начала начертательной геометрии. 1923.
- Проф. Л. Вебер.—Початки метеорології. Переклад з останнього нім. вид., зі змінами й додатками І. Селецького. 1923.
- О. Курило.—Уваги до сучасної української літературної мови (ухвалено філ. секцією Всеукр. Акад. Наук). Вид. 2.
- О. Курило.—Наше письмо. (Друкується).
- О. Соколовський.—Ботаніка. (Готується).
- О. Бернашевський.—Віки й людська праця, ч. 1, 2.
Живий рахунок, ч. III.
- Я. Чепіга.—Перший крок—букварь, премірований на конкурсі Головсоцвіху. (Друкується).
- Я Чепіга, Г. Іваніца, Б. Якубський.—Читанка для VI і VII груп трудових шкіл. (Готується до друку).
- Проф. Я. М. Покровський і П. І. Колісниченко.—Географія України. Підручник- хрестоматія ч. II—ССРР., ч. III Європа, ч. IV—Азія, ч. V—Америка, Африка, Австралія.
- М. Голубенко, В. Фесенко і Н. Карпенко.—Курс математики для семілітніх шкіл у 7 випусках.
- О. Синявський.—Курс української мови для трудових шкіл.
- О. Синявський.—Вчімось писати. (Друкується друге видання).
- О. Курило.—Граматика для шкіл I-го ступеня.
- Дорошевич.—Підручник історії укр. літератури.
- М. Гаєвський.—Теорія поезії.

„БІБЛІОТЕКА КНИГОСПІЛКИ“

№ 21

СЕРІЯ ТЕАТРАЛЬНА

Nº 21

АЛЬФОНС ДОДЕ

БІЛІ ГВОЗДИКИ

КОМЕДІЯ НА ОДНУ ДІЮ

З ФРАНЦУЗЬКОЇ ІНСЦЕНІЗУВАЛА
В. ЧЕРНЯХІВСЬКА

ХАРКІВ, 1923 р.

Уперше п'єса виставлена на українській сцені в 1920 р.
режисером Олександром **Загаровим** в Шевченківському
Театрі.

Друкарня - літографія „Книгоспілки“
Харків, Нетеченська набережна, 14.

Д. У. Д. Харків. № 3241. Зам. № 2218. Т. 3000.

Дієві особи:

Член Конвенту Відаль.

Маркіз, 17 років.

Андре, слуга маркіза, молочний брат його.

Макс, молодий республіканець, наречений
Віржіні.

Віржіні Відаль, дочка члена Конвенту, 21 р.

Каде-Венсан, слуга.

На сцені садок. Праворуч оранжерея й павільйон;
ліворуч парк. У глибині високий кам'яний мур
Садова лавочка.

Я в а 1.

Віржіні та Макс виходять з павільйону.

ВІРЖІНІ. Сьогодня ідеш рішуче?

МАКС. Сьогодня, моя люба.

ВІРЖІНІ. Справи погані?

МАКС. Для республіканців нема поганих справ.

ВІРЖІНІ. А для республіканок нема... державної тайни. Скажи мені, Максе, все. Я не салонова маркіза, і коли бувесь світ пішов проти нас, я затримувати тебе не стану. Та тільки я теж хочу виконати свою повинність.

МАКС. Громадянко, твоя повинність – зістатись тут, моя—йти на захід. Проти республіки з'єдналися три імператори, наші емігранти—роялісти нишпорять по всій Європі та агітують проти республіки й підмовляють усіх тиранів...

ВІРЖІНІ. Шакали!

МАКС. Республіки вони не злякають. Республіки не можна подолати, Віржіні... Республіка, як гідра... Заміськ однієї голови виростає десять. Республіканське військо—мов огонь, од вітру воно спалахне ще дужче. Ти чула пісню Руже-де-Ліля?¹⁾ Тільки за—грають її, ю громадяне ринуть у бій, мов леви.

1) Тоб-то Марсельєза.

ВІРЖІНІ. Максе, я б хотіла бути там із тобою!
МАКС. Віржіні, ти мусиш лишитись із членом
Конвенту громадянином Відалем тут. В той
час, як там, — на заході, всі громадяне
Франції б'ються з ворогами республіки, тут,
в серці її, роялісти та жирондисти,—це
відома річ,—підіймають повстання в Вандей.
Самі не зважуються стати з нами до бою,
а потаєнці приїздять з Англії, підбурюють
народ і заганяють нам ніж у спину. Мон-
таньяр Ві达尔 має доглядати за цією краї-
ною, виполювати змови з корінням, карати
нешадно всіх роялістів, а громадянка Вір-
жіні—допоможе йому.

ВІРЖІНІ. Ти маєш рацію, як завжди. Але...

МАКС. Коли я знатиму, що ти стоїш тут, на
березі моря, вартуєш і вдивляєшся в темний
обрій пильним оком, з мечем у руці, готова
протяти всякого рояліста, що наважився б
ступити на наш берег,—мені здається, що
то наша молода революційна Франція стоїть
тут—горда, прекрасна й смілива, як ти!..

ВІРЖІНІ. Коханий!

МАКС. Я кидаюсь у січу. Я думаю: загину я—
громадянка Ві达尔 меча не киє!

ВІРЖІНІ. О, любий, дорогий! Присягаюсь—ти не
помилишся.

МАКС (*обіймає її*). Будь тільки твердою, Вір-
жіні, твердою, як криця! Нема пощади
ворогам республіки!

ВІРЖІНІ. Ворогам республіки пощади нема!

МАКС. Не жди звісток від мене: питайся, де
ворог—там буду й я.

ВІРЖІНІ. Мій дорогий!

МАКС. (*обіймає її*). Ці квітки, ці білі гвоздики, я лишаю тобі, Віржині. Червоні—ознака революції, білі—ознака кохання республіканця! Доглядай їх, це мій привіт. Вони щоранку казатимуть тобі, як я кохаю тебе.

ВІРЖІНІ (*притискає гвоздики до серця*). Я не спускатиму з них очей!

МАКС. Прощай же! (*обіймає її*).

ВІРЖІНІ. Прощай!

Я в а 2.

З парку виходить **Ві达尔ь**.

ВІДАЛЬ. Діти, час рушати!

МАКС. Час! Прощай, громадянко! Прощай, громадянине!

ВІДАЛЬ. Щасливої дороги, громадянине! Вертайся до нас з перемогою!

МАКС. Без перемоги не вернусь!

ВІРЖІНІ (*стискає йому руку*). Так!

МАКС. У Вандеї неспокійно.

ВІДАЛЬ. Не журись тим. Монтаньяр Ві达尔ь має пильне око й руку загартовану в кузні.

МАКС. Так!.. І громадянка Ві达尔ь стоїть поруч з ним!

ВІДАЛЬ (*обіймає дочку*). Вона не зрадить.

МАКС. Прощавайте! (*Стискає руку Відалю*).
Прощай, Віржіні! (*Обіймає Віржіні*). Ні, не прощай, а до побачення.

ВІРЖІНІ. До побачення! До побачення! (*Обіймає її*). Максе!..

МАКС. Прощай! (*Виходить*).

Я в а 3.

Відаль та Віржіні.

Віржіні проводжає Макса до хвіртки, потім вертається повагом назад.

ВІДАЛЬ. Сядь тут, біля мене, дитино. (*Віржіні сідає мовчки*). Не журись, він вернеться.

ВІРЖІНІ. Я певна в тім.

ВІДАЛЬ. Які в тебе гарячі руки! Ти вся палаєш.

ВІРЖІНІ. То твої холодні, як крига. Тату, ти не хочеш признатись. А я певна, що ти дістав сьогодня вранці лихі звістки... Скажи, ті розбішки знову побили нас?

ВІДАЛЬ. Ми посилаємо на захід найкраще військо. З того боку не буде небезпеки. Помдумай, дитино, військо з таким воякою на чолі, як твій Макс.

ВІРЖІНІ. Коли звістки не лихі... чому ти знов такий сумний, такий стурбований? Твоя пропасниця ніби знову вертається?

ВІДАЛЬ. А, не зважай, то дурниця... Це мине... Недобрі думки заятрились знову в голові... Чорні метелики, як ти кажеш...

ВІРЖІНІ. Іх треба зараз одігнати.

ВІДАЛЬ (*сумно*). Іх одігнати...

ВІРЖІНІ. Так!.. Одігнати ось як. (*Палко цілує його в чоло*).

ВІДАЛЬ. Дочко! (*Швидко одхилає її*). Ні!.. Лиши мене. (*Встає*).

ВІРЖІНІ (*хоче підійти*). Тату, тату!

ВІПАЛЬ (*суворо*). Лиши мене, кажу тобі. (*За хвилину, трохи заспокоївшись, обіймає її*).

Бідна дитино! Пробач... Але більше не цілуй мене так. Ось бачиш. (*Сідає і садовить*

її поруч себе). Мені треба вибачити.. Тут так боляче... і потім, коли б ти знала, як ти часом нагадуеш її. Той самий голос... той самий погляд... Оце зараз, я ніби знову побачив її, коли ти доторкнулась устами до мого чола...

ВІРЖІНІ. О! Мовчи!..

ВІДАЛЬ. Мовчати! О, ні! Мовчати вміють тільки мертві, а тут ще не вмерло ніщо. Иноді мені здається, що всьому кінець.. Я забуваю згадувати, починаю жити, стаю спокійний... Та тільки сонце схиляється на захід, злітає і той час, що приносить всі мої спомини, всі мої муки. Я бачу себе знову в моїй великій майстерні, я з силою б'ю по ковадлу... Палає полум'я в кузні. Надходить вечір, і я вертаюсь до дому. Коли я приходив до дому, ти завжди бавилася коло ніг твоєї матери. Пам'ятаєш, яка була вона? Вона вбиралась так, як ті... колишні... І була така ж пишна, як вони. Вона з усміхом ішла мені назустріч... У неї була така прекрасна постать... І кожен раз, коли я бачив її, мені якось ніяково ставало... Я брав тебе на руки... І всю вкривав поцілунками.. Велика частина цих поцілунків належала їй!..

ВІРЖІНІ. Годі.. годі.. Ти сам мучиш себе.

ВІДАЛЬ. Дочки, пам'ятаєш той вечір, коли я вернувся до дому й побачив тебе саму? Ти плаکала в куточку серед своїх цяцьок. «Мама пішла назавжди»,—сказала ти. Я ще всміхався, але в серці вже з'явився страх. Слова твої справдилися. Вона покинула нас і пішла з одним із тих аристо-

кратів, що на те тільки й родяться, щоб бути щасливими, та напившись свого щастя до-схочу, прийти й украсти чуже. О, ця пустка в оселі... порожні хати... мовчазні вечери... Дитячі сукеночки, що довелося вже мені самому купувати... Довгі ночі без сну, довгі дні без роботи... Гіркі й разом люті, запеклі слізози... Я стуллю вії, я не хочу бачити, але бачу все знову... і згадую все...

ВІРЖІНІ. Бідний тату!

ВІДАЛЬ. Я не встиг помститись... Злочинці втекли й умерли десь далеко від мене... Але ж який почув я шалений захват, коли, нарешті, прийшов і наш час! О, як хижо раділо мое серце, коли я бачив, як стріляли по них, як стинали їм голови, як топили їх цілими купами в Сені!.. Га!.. Мені здавалось, що все це прокляте кодло гине, щоб стерти мое безчестя!

ВІРЖІНІ. Годі, тату... Ти сам підбурюєш свою зненависть.. Вона заллє все твоє серце, й там не зостанеться й куточка для твоєї дочки.

ВІДАЛЬ. Ні, дочка, ні... Для тебе там є завжди місце. Коли б не ти.. Але вони, вони! Усієї крові їхньої мало, щоб залити всі кривди народні!

ВІРЖІНІ. Годі, тату.. -годі про помсту.. Вона тільки тъмарить праведний гнів народній!.. Макс...

ВІДАЛЬ. Так... Макс... і ти... Ви помсти вже не знаєте... Але, дочка, ніколи полум'я не здіймається до неба саме—з полум'ям разом

здіймається й дим.. Ви—полум'я революції—
ми дим.. Важкий дим... страшний—бо ми
на власній шкурі...

ВІРЖІНІ. Годі, тату... (*Затуляє їому вуста
руковою*).

ВІДАЛЬ (*важко диха*). Так... годі... (*Павза*).
Ходім, дочко, там вже повинні бути де-
кretи від Конвенту... (*Підводиться*).

ВІРЖІНІ. Ходім. (*Виходять з батьком*).

Я в а 4.

Каде-Венсан.

КАДЕ-ВЕНСАН (*виходить з другою боку, боязко
озирається, дивиться вслід Відалеві й
Віржіні. По мовчанні*). Пішли! Громадянин
Ві达尔ь, монтаньяр, член Конвенту,
буде читати декрети... Хай читає. Громадянин
Ві达尔ь не дозволяє нікому нічого
брати з льохів колишніх власників замку
й п'є сидр по чотирі су за четвертинку,
що й дочку свою ним трактує, щоб тільки
з панських льохів нічого не брати. Хай
п'є! На здоров'я!

А громадянин Каде-Венсан... міркує, як
чесний республіканець: добув ключа й
мусить оглянути льохи, щоб не сталося
якої шкоди... гм... змови... зради... Так...
Ну-ж, громадянине Каде-Венсане... Хутчіш,
поки там читають офіціяльні папери... викон-
ний свій громадянський обов'язок!.. Тс...
(*Притискає пальца до вуст і хутко зникає
з протилежного боку*).

Я в а 5.

На мурі з'являються дві постаті—Маркіз і Андре.

АНДРЕ. Чи ми не помилилися?

МАРКІЗ. Невже ти думаєш, що я міг помилитись?..

Коли я ступив ногою на цю землю, на землю нашої дорогої Франції, серце моє мало не вискочило з грудей. А коли я побачив здалеку ці башти, ці дахи... Ах, Андре! Три роки я не бачив їх... і ось!...

АНДРЕ. Стережітесь, маркізе, щоб жарт не скінчився кепсько.

МАРКІЗ. Жарт? Ти звеш це жартом?.. Прадідівська шабля й букет білих гвоздиків з рідного замку?

АНДРЕ. Щоб не довелося за них дорого заплатити?...

МАРКІЗ. Вони й коштують дорого. Та де б тут ступити ногою? (*Оглядається*).

АНДРЕ. Чи не краще було б виламати хвіртку?

МАРКІЗ. О, ні! Правда, такий спосіб завітання наче б трохи незвичайний. Та що поробиш? Це вже такий закон для емігрантів. Та все ж краще перелазити через мур, ніж виламувати двері: це ніби шляхетніше та й швидче. (*Сідає верхи на мур*). Ні, скажи, будь ласка! Оце так роман! Оце так одисея! Переїхати Ламанш з контрабандистами в дірчастому човні й зразу наскочити на всі небезпеки: море, червоні, берегова варта, буря, риб'ячий дух і закон про емігранті!..

АНДРЕ. Про його треба добре пам'ятати. Піймають селяне — зітнуть голову, піймають республіканці—розстріляють...

МАРКІЗ. Знаю, знаю... Ха-ха-ха! Ото саме й цікаве! Тим більш й слави для мене! Хіба казковий Геркулес добував би яблука в саду у сестер Гесперід, коли б їх не стеріг Атлант?..

АНДРЕ. Так, так. Але поспішайте, маркізе, сторожа нишпорить і скрізь...

МАРКІЗ. Гоп!.. Ось і рідна моя оселя. Наш парк... Рідний, дорогий парк... Наші добре й хороше дерева... високі... могутні... Скільки людей слухало шепотіння вашого листу... А в осінні дні... дні бурі... Ти пам'ятаєш, Андре, як грізно маяли вони могутнім гіллям, мов бились округ замку з невідомим ворогом?.. Ах!..

АНДРЕ. Маркізе... Я раю вам не гаяти часу.

МАРКІЗ. Не турбуйся, я недовго...

АНДРЕ. Там доведеться ламати вікно... Краще я піду з вами.

МАРКІЗ. О, ні... Лиши мене самого... Я не забарюся... Я хочу пірнути втишу самотності осиротілих покоїв... Та-та-та-та! Тубольці. Заміські павутіння, червоний прапор коливається над балконом... Розчинені двері... На мотузці чиясь білизна...

АНДРЕ. (З-за муру). Що ви кажете, маркізе? Люди... Маркізе, вертайтесь назад!... Це скінчиться нещастям!...

МАРКІЗ. Ні за що! Ніхто з нас ніколи ще не тікав од небезпеки!

АНДРЕ. Благаю вас!...

МАРКІЗ. Тс... Хтось наближається... Треба сховатись...

АНДРЕ. Гасло... Пам'ятайте гасло...

МАРКІЗ. Біжи до човна! Тс... якийсь туболець... Куди?... Ага, наша стара оранжерея... Тут

ніхто не найде... (Заходить в оранжерею і замикає за собою двері).

Я в а 6.

Каде-Венсан і Маркіз.

КАДЕ. (*швидко увіходить, ховаючи під полою дві пляшки*) Ну, ну, швидче скриваємося тут! (Сідає на лавку). От пригода! В мене мало серце не лусне.

МАРКІЗ. (*Трохи одчиняє двері*). Ніби якась добряча душа..

КАДЕ. Ну, не будемо гаяти часу. Член Конвенту з дочкою читає офіційні папери... Маю кілька вільних хвилин, треба за цей час як найближче познайомитись з двома панночками.

МАРКІЗ А, локай, що вкраї вино...

КАДЕ (*розглядаючи пляшки*). О, та й товстенькі ж шельмочки. Одна біла, друга червона... хе-хе-хе! Котра ж краща? Я, правду кажучи, ніколи ще не кушував вина... Побачимо, мої любі, який у вас смак. (*Одкорковує пляшку*) Та який же дух! Тепер кажи мені про Бургунський сидр!. А знаєш, Каде, треба таки хитромудрою бути бестією, щоб встругнути таку штуку! Ах ти, пройдисвіте! Про те, сковориться, серце, краще, бо як громадянин Віdalь тебе побачить... фью!—За хвилину духу твого тут не буде!

МАРКІЗ. Він, здається перед чаркою молитву читає.

КАДЕ. Ну, та що там. Тут мене ніхто не побачить. А проте краще пересісти на сходи, там мені буде вигідніше. (*Переходить через сцену*).

МАРКІЗ. (*зачиняє двері*). А, чорт!

КАДЕ. (*сидячи на східцях*). З котрої ж починати?

З білої чи з червоної? Ой, мені лишенько!

Громадянин Відаль надходить з того боку!
ВІДАЛЬ. (*за коном*) Венсане!

КАДЕ. Іду, громадянине. Сховаю їх в оранже-
рею. (*Наближається до оранжерей*).

МАРКІЗ. Давай їх мені сюди.

КАДЕ. Злодій!

МАРКІЗ. Не кричи, бо я на тебе зараз викажу.

- Не тобі, шахраєві, мене злодієм звати.

КАДЕ. Ой-ой-ой! Не виказуй на мене, громадя-
нине-злодію!

ВІДАЛЬ (*за коном, але вже близче*). Каде-Вен-
сане! Каде-Венсане!

КАДЕ. Ось і член Конвенту! Ой, лишенько!

МАРКІЗ. Давай!

КАДЕ. Він їх вижлоктає...

МАРКІЗ. Тільки ти почнеш базікати, я зараз
усе виявлю. Стережися ж! (*Бере в його
пляшки й замикається в оранжерей*).

Я в а 7.

Ті ж та Відань.

ВІДАЛЬ. Чи не заснув він де в кутку? А, ось
де ти! Чого ж ти не відповідаєш, коли
я тебе кличу?

КАДЕ. Вибач мене, громадянине, я відповідав,
кричав що сили, та парк такий великий...

ВІДАЛЬ. Так, поганцю, парк великий, і от
я обійшов його скрізь, шукаючи тебе. Що
тут ти робиш?

КАДЕ. Я... нічого... Я гуляю.

ВІДАЛЬ. Гаразд. Іди сюди. Ти мені потрібний.

КАДЕ. Я зараз, зараз, ідіть уперед (*Відаль іде ліворуч, Каде Венсан завертає до оранжерей*). А злодій... А пляшки мої..

ВІДАЛЬ. (*повортається*). Що там ще?

КАДЕ. (*підбиває*). Нічого... нічого... я тут.

ВІДАЛЬ. Іди вперед. (*Виходить*).

Я в а 8.

М а р к і з.

МАРКІЗ. (*визирає з оранжерей*). Здається всі пішли. Бр!.. Чорт би взяв... Становище мое було погане... Треба хапатись. Територію окуповано ворогом. Добути шаблю, нарвати квіток та швидче назад, у човен. (*Виходить*)

Я в а 9.

Відаль та Віржіні.

ВІДАЛЬ (*увіходячи з лівою боку*). Я сказав йому, щоб він ніс папери сюди, що ми будемо його тут чекати.

ВІРЖІНІ. Так, так... Звідсіль ближче до села...

ВІДАЛЬ. Еге... Ти бачила?

ВІРЖІНІ. Що, тату?

ВІДАЛЬ. Там, у парку, наче промайнула якась тінь...

ВІРЖІНІ. Мабуть, лисиця.. їх тепер в парку дві чи три. Я бачу їх з мого вікна, коли сиджу за роботою. Вони почивають, що тих, колишніх, вже більше нема...

ВІДАЛЬ. Вовки пішли, лисиці поховались.

Я в а 10.

Ті ж та Каде-Венсан (*з паперами*).

КАДЕ. Ось папери, що ти звелів принести, громадянине.

ВІДАЛЬ (*показуючи на лавочку*). Поклади їх тут.

Зараз підемо.

КАДЕ (*на бік*). Хотів би я знати, чи він ще там, чи ні?

ВІДАЛЬ. Прощавай, дочко!

ВІРЖІНІ. Ти йдеш до клубу?

ВІДАЛЬ. Так, треба мені побалакати з цими селянами. Комітет нарікає, що всі берегові човни й байдаки позахоплювано емігрантами, і варти на березі нема.

КАДЕ. Це цілком правда. Зовсім не доглядають, ледацюги!

ВІДАЛЬ. А ось, ми побачимо.

КАДЕ (*на бік*). Душі нема.

ВІДАЛЬ. Ну, ходім. Чого ти зупиняєшся?

КАДЕ. Як, і я?

ВІДАЛЬ. А, чорт, звичайно й ти! Чи ти може думаєш, що будеш тут в парку, цілий день маніжитись, мов яка аристократка?

КАДЕ. Та ти ж подумай: дочка твоя зостанеться сама!

ВІРЖІНІ. Оце маєш! Чого це ти став такий полохливий? Хіба всі ці дні я не зоставалася сама?

КАДЕ. Всі ці дні! То була інша річ!..

ВІРЖІНІ. А хіба сьогодня трапилось щось нове?

КАДЕ. Нічого, громадянко, нічого...

ВІРЖІНІ. Ти бачиш, це просто ледарство, з його боку.

КАДЕ. Ледарство – ще б-пак!

ВІДАЛЬ. Годі! Я добре бачу твої хитрощі, ледащо!

Бери папери та йди за мною. Віржіні Ві达尔ь—щира республіканка, дочка патріота

й сама не з полохливих, а до того вона наречена завзятця, що належить до Вандейської армії. Така дівчина як дійдесться до чого—і зуби зможе показати.

ВІРЖІНІ. Це правда, тату. (*Каде-Венсану*) Це мусить заспокоїти тебе, страхополоше!

(*Іде з Відалем в ілибину сцени до хвіртки*).

КАДЕ (*на бік, збираючи папери на авансцені*)

От так штука! Що його робити? Коли я почну говорити—отой злодій все викаже, а до того в нього й усі докази зостались.

ВІРЖІНІ. Та повертайся бо швидче!

КАДЕ. Іду, іду, громадянко! (*на бік*). А коли тут змова, і мене ще туди вплутають. Бий мене грець я більше не можу! Будь, що будь! Я все роскажу! (*Голосно*) Громадянине!

ВІДАЛЬ (*підходить вже до хвіртки*). Що там?

Іди вже! Чого там забарився?

КАДЕ. Громадянине! Я мушу виявити тобі одну річ.

ВІДАЛЬ. Гаразд, гаразд. Дорогою роскажеш.

КАДЕ. Та це...

ВІДАЛЬ. (*штовхаючи його*). Та ходім бо. Ми вже й так спізнилися.

КАДЕ. Та мені ж..

ВІДАЛЬ. Йдеш ти, чи ні?..

ВІРЖІНІ. Прощай, тату До вечора. Та не дуже барись.

КАДЕ. (*несподівано знову розчиняє хвіртку*).

Громадянко! Громадянко!

ВІРЖІНІ. Що тобі ще?

КАДЕ. Замкнись у павільйоні. Вір мені. (*Голос Відаля, Каде швидко біжить*). Іду вже, іду, громадянине! (*Відаль та Каде йдуть в ілибину сцени*).

Я в а II.

Віржіні, Маркіз.

ВІРЖІНІ (*в глибині сцени, біля одчиненої хвіртки*).
В павільйоні?.. чому?..

МАРКІЗ (*виходить не бачучи її. На йому стара шпага. Прислухається*) Нікого не чути..
Всі пішли... Нарешті... Тепер тільки квітки...

ВІРЖІНІ. Замикає хвіртку й ховає собі **ключа в кишеню**). Одначе...

МАРКІЗ. Хтось знову йде. (*Хутко ховається в оранжерею*).

ВІРЖІНІ. Що це?.. Мені здалося... Невже цей положун налякав мене?.. Ні, справді... наче хтось стукнув дверима оранжереї... (*Швидко йде до оранжереї й розчиняє двері. Віледівши маркіза, робить ступінь назад*). Що ти тут робиш, громадянине?

МАРКІЗ. Заспокойтесь, моя дитино, я не вчиню вам нічого лихого.

ВІРЖІНІ. (*пропускає йою, маркіз виходить з оранжереї*). Я зовсім не турбуюсь. Я питую тебе, що ти тут робиш?

МАРКІЗ. Яка завзятість!

ВІРЖІНІ. Мене ти не налякаєш! Насуплюй брови, ставай навшпиньки... Я не з тих, що тікають...

МАРКІЗ. Це мені подобається.

ВІРЖІНІ (*наближається по малу й непомітно до дзвону*). Як би ти навіть був лютий та дужий, мов турок, варт мені сіпнути за цю верьовку—і все село збіжиться. (*Береться за верьовку*).

МАРКІЗ. Гаразд, гаразд! Коли ви не боїтесь, то нашо ж народ скликати?

ВІРЖІНІ. Знаєш, громадянине, ти вибрав погане ремесво.

МАРКІЗ. Я... ремесво... Та за кого ж ви мене вважаєте?

ВІРЖІНІ. А ти хотів, щоб я тебе за кого вважала?

Хто ти? Звідкіля прийшов? Яким шляхом?
Чого?

МАРКІЗ. (*на бік*). Та, та, та! Усі знаки запитання одразу! (*Голосно*). Ви бажаєте знати—я все роскажу вам. Але...

ВІРЖІНІ. Але?

МАРКІЗ. (*По дитячому улесливо*) Залиштъ-но цей дзвін. Коли б ви знали, як він мене дратує...

ВІРЖІНІ (*суворо*) Далі.

МАРКІЗ (*на бік*). Вона гарнесьенька. Говорить мені «ти» так спокійно... так сміливо...
(*Голосно*) Ось у чім річ, панно...

ВІРЖІНІ. Панно? Ти щось часто вживаєш слова зі старої мови. Стережися!

МАРКІЗ. О, прошу вибачити. «Панна», це одно з тих прекрасних слів, що зостались ще в словнику емігрантів.

ВІРЖІНІ (*з іронією*) Ти, може, чужоземець?

МАРКІЗ. От так штука!. (*Голосно.*) Чужоземець. А ви як про це довідались? По моїй вимові, звичайно? Ну, так, так... Я чужоземець... Голандець. Навіть з самого Ротердаму... Та ще й до того садівник.

ВІРЖІНІ (*з недовір'ям*). Садівник?

МАРКІЗ. О, так.. Я вже давно чув про уславлені білі гвоздики Сен-Васта...

ВІРЖІНІ. А як тебе звати?

МАРКІЗ. Мене? Гм... Мене звуть Фан... Фан... Фан...

ВІРЖІНІ. А чого ти прийшов сюди, громадянине Фан?

МАРКІЗ. Вона мені не вірить!..

ВІРЖІНІ. Далі..

МАРКІЗ. Чого? Та ви все одно знаєте, що все, що я вам кажу—неправда.

ВІРЖІНІ. Але я мушу знати правду. Чого ти прийшов сюди?

МАРКІЗ. Так краще. Ви знаєте, я зовсім не вмію брехати. Отже, панно,—я не злодій і не чужоземець, я—емігрант і прибув у Францію в справі чести.

ВІРЖІНІ (*хутко інстинктивно хапається за верховку*). Організувати повстання в Вандей?

МАРКІЗ. О, ні!

ВІРЖІНІ. Ха, ха, ха! Ні—кажеш?.. Ні, я тебе пізнала відразу, білорукий садівниче! Та пам'ятай, що такі жарти пахнуть кров'ю!

МАРКІЗ. Я, панно, дав вам слово,—а в тім, як хочете... Над моєю головою тут немає закону (*Вклоняється*). Життя мое в ваших руках.

ВІРЖІНІ. Ти—сміливий. (*Помовчавши*.) Скажи ж мені по правді, чого ти прибув сюди?

МАРКІЗ. По правді? (*Весело*.) О, так краще! Прошу, панно! (*Показує на лавку*).

ВІРЖІНІ. (*стоїть*).

МАРКІЗ. Вибачайте. Справа цілком проста. Це було в одному з елегантних салонів Англії, де що-вечора збираємося ми, бідні емігранти.. Там, на березі Темзи, відроджується маленька Франція.

ВІРЖІНІ. Що кує проти великої, революційної?

МАРКІЗ. Таку зраду я й хочу вам виявити... Було це ввечері. Ми всі зібралися... Старші

скінчили віст, віконт сидів біля каміну, шевальє, як завжди, чепурився перед дзеркалом, граф та маршал грали в шахи,— коротко кажучи, кожен сидів, де йому було вигідно, а молоденька графіня гріла проти вогню свої манісінські ніжки... Всі мовчали... Було сумно... як завжди у вигнанців... Мій батько похмуро дививсь на вогонь... Він цілком тепер перемінився, панно... Ах, ви його й не знали!.. А тоді, коли він ходив тут, алеями нашого парку...

ВІРЖІНІ. Це ваш палац?

МАРКІЗ. Був наш... Так панно... і вів за руку мою матір. Вона вмерла там... вона нудилася в чужій стороні... і все згадувала наш палац... О, який він, батько мій, був тоді й молодий і веселий. А тепер!.. Ну, та нарешті звели розмову на питання чести й кохання. «Ці речі тепер зайві»,—сказав старий граф:—«нема більше ні чести, ні кохання».—«Так»,—ствердив мій батько, «це старосвітські забобони. В моєму палаці в Сан-Васті висить між прадідівською зброєю шабля з золотим ефесом. Одному з дідів наших почепив її Франціск Перший за славну січу при Крессі, а дідові було тоді 17 літ. З того часу кожен маркіз Курсон-де-Лоней надягає її в 17 років, але заробити це право він мусить своїм завзяттям. І я покинув її в палаці Сен-Васта»,—сказав батько,—«бо вона тепер непотрібна останньому з Курсон де Лоней».—«Як», скрикнув я і вийшов оттак перед всіх... (*Показує*) «Ви покинули її, тату? Так я її добуду!» «Нащо?»—«На те, щоб довести всім, що

честь не вмерла в емігрантів». «Ах, тоді, тоді!»,—сказала з легким усміхом, потягаючись, мов та кішечка, молода графіня: «привезіть мені й букет чудових білих гвоздиків з вашого парку Сен-Васта, щоб довести всім, що й кохання ще живе.» «Присягаюсь, графіне, ви матимете їх завтра», скрикнув я й став отак перед нею на коліно. Вони сміялись, а батько розгніався. «Годі тобі з тими дурницями, навіщо кидатись самому в пащу смерті»? «Навіщо? На те, щоб довести, що не вмерла честь, не вмерло кохання, не вмерло й завзяття!» О, панно, ви не розумієте, як легко людині, коли вона не боїться смерти!.. Так, зовсім не боїться!.. Тепер нас до того привчили... Нам стинали голови, нас стріляли, і ось тепер—я вільний, розумієте, я зовсім вільний!.. Я не боюсь її!

ВІРЖІНІ. У тебе нема матери?

МАРКІЗ. Так, я вже сказав вам... Вона вмерла... Зараз я був в тому покої, де вона завжди сиділа...

ВІРЖІНІ. Коли б вона була жива, вона б ні за що не пустила тебе, а замкнула б як неслухняну дитину в своїй хаті.

МАРКІЗ А, чорт!.. Вибачайте, панно! Але ви просто зневажаєте мене. Раз на завжди запам'ятайте, що я не дитина, а чоловік. Чи ви міряєте людей тільки по зросту й думаєте, що гарні вуса важуть більше, ніж гарні почуття? Чи вся справа в тім, щоб мати дужі плечі, чи може, треба мати й дуже серце?

ВІРЖІНІ. Гарні почуття, жартувати життям для дурниці!

МАРКІЗ. Дурниці! Шабля моого пращура — дурниця! Ви тільки подумайте, скільки рук стискало її з вірою, з надією, з завзяттям!

ВІРЖІНІ. Ти міг-би пролити свою кров за справу більш важливу...

МАРКІЗ. Справу більш важливу? А хіба краще було б, коли б я переплив Ламанш та пішов у Вандею стріляти французів з англійських карабінів, або подався б на береги Рейну, щоб озброювати французьке військо німецькими еспадронами? Такими справами я гидую, панно!

ВІРЖІНІ. Ти справді не дитина!

МАРКІЗ. І потім — Франція!? О, коли б ви знали, панно, що почував я, коли ступив ногою на рідну землю, коли почув рідну мову... Мое серце... мало не вистрибнуло з грудей. Ох!..

ВІРЖІНІ. Слухай... Я мусіла б тебе зараз віддати трибуналові... Але... за для твоєї матері — йдіť.. Я не бачила тебе. Чуеш? Я не бачила тебе. Чому ж ти не йдеш? Чого стоїш? Шабля при тобі... Тікай... бо ще хвилина й ти загинеш!..

Я в а 12.

Ті ж та Каде-Венсан.

КАДЕ (за сценою) Громадянко! Громадянко!
(*Віржіні здрігається*).

МАРКІЗ. Ваша правда, — я загинув!

КАДЕ (торіає хвіртку) Громадянко! Віржіні, чи ти тут?

МАРКІЗ. Чого ж ви чекаєте? Одчиняйте!
ВІРЖІНІ. Ні, я не можу... така дитина... (*Каде ірюкає що-сили в хвіртку*) Що тобі робити тепер?

МАРКІЗ (*іде до хвіртки*). Це вже моя справа—
віддам своє життя й позбавлю вас мук сумління!

ВІРЖІНІ. Ні, зостанься.

МАРКІЗ. Ви хочете?

КАДЕ. Чи ти чуєш?

ВІРЖІНІ (*маркізові*) Мовчи... (*Робить йому знак, щоб він склався*).

КАДЕ (*вилазить на мур*) Нарешті! Ось де ти!

ВІРЖІНІ. Та що це з тобою, Каде? Ти наче сам не свій.

КАДЕ. Ти мене налякала... Чого ти мені не відповідала?

ВІРЖІНІ. Оце! Знову починаються твої жахи.
Все тобі щось ввижається.

КАДЕ (*боязко оглядається*). Ти—сама?

ВІРЖІНІ. Чи сама я? Ще б не сама! Що це ти напосівся сьогодні? Чи небачив ти тут кого?

КАДЕ Я тут... кого-небудь... Ні... От вигадала!
Тут... кого-небудь?.. Ні... Але всім відомо,
що в нашій стороні нишпорята непевні люди...

ВІРЖІНІ. Непевні люди?..

КАДЕ. Ото ж я й втік з клубу, щоб наглянути, чи не сталося тут чого. Ти, приймні, сидиш увесь час у павільйоні?

ВІРЖІНІ. Ти мене просто дратуєш своєю положливістю. Ну, так, я сиджу в павільйоні.
Тепер ти підеш вже? Що тобі тут робити?

КАДЕ. Ну, звичайно!

ВІРЖІНІ. Ти потрібний там батькові.

КАДЕ (*зникає*). Йду. (*Знову вилазить*). Коли ти нічого не бачила й нічого не чула—значить, нічого й нема. Адже так! До того ж бувши увесь час в павільйоні.. (*Зникає*).

ВІРЖІНІ. Так, так прощавай!..

КАДЕ (*знову вилазить*). Прощавай! А знаєш що, пришло я краще до тебе яку громадянку...

ВІРЖІНІ (*швидко*) Каде-Венсане!

КАДЕ (*здрінувся*). Га?

ВІРЖІНІ. Здається, батько, гукає тебе.

КАДЕ (*хутко злазить на той бік муру*). А, сто чортів! От недобра! Це вона налякати хоче мене!.. Ну все одно... Я йду... прощавай!

(*Віржіні замикає міцно хвіртку і зупиняється ще з хвилину в ілібині сцени. поки Каде-Венсан зовсім одходить*).

Я в а 13.

Віржіні та Маркіз.

ВІРЖІНІ (*підходить*) Ти чув?

МАРКІЗ. Дякую.

ВІРЖІНІ. Тебе вже бачили, як ти блукав тут... Як же ти підеши тепер...

МАРКІЗ. Заспокойтесь, я піду... Тільки... (*Хоче поцілувати її руку*).

ВІРЖІНІ (*не дає*). Стережись. Згадавши твою матір, я на хвилину забула про свій обов'язок. Але тепер кажу тобі: тікай хутчіш!

МАРКІЗ. Дайте мені те, що мені треба, і я піду...

ВІРЖІНІ. Що ж ще? Шаблю ти вже маєш...

МАРКІЗ. А квітки?.. Білі гвоздики Сен-Васта для графіні?

ВІРЖІНІ. Білих гвоздиків тут більше нема... Ми повиривали їх усі...

МАРКІЗ. Білих гвоздиків Сен-Васта вже нема?..

О, панно, панно! Нашо ви це зробили?

ВІРЖІНІ. Ми засадили всі грядки картоплею.

МАРКІЗ. Без квіток я не можу вернутись!

ВІРЖІНІ. Дурниці!

МАРКІЗ. Я не можу не додержати слова. (*Побачивши вазон білих гвоздиків*)

Ні, ні ще є!

(*З дитячою радістю*) Ще лишились білі гвоздики Сен-Васта!

ВІРЖІНІ. Цих квіток дати тобі я не зможу.

МАРКІЗ. О, панно! Ви ж такі добрі, такі хороши.

Є ж на світі така людина, що кохає вас, що й ви її кохаєте! В ім'я його, щасливого обранця вашого, благаю вас: дайте мені ці білі гвоздики!

ВІРЖІНІ. В ім'я його я й мушу відмовити тобі..

МАРКІЗ. Як? Ці квітки?..

ВІРЖІНІ. Іх лишив мénі на спомін мій наречений.

МАРКІЗ (*весело*). Не щастить мені. (*Сідає на лавці*).

ВІРЖІНІ. Не жалкуй за тим. Жінка, що не боялася дати тобі таке доручення, вже й забула про свою примху.

МАРКІЗ. О, панно, які ви суворі!.. Дайте мені, принаймні вмерти з моєю ілюзією.

ВІРЖІНІ. Умерти за жінку, що не кохає тебе?..

МАРКІЗ. Не за жінку, а за честь, за кохання! (*Зривається з місця*) Чуєте?

ХОР МОРЯКІВ. (*За лаштунками*) Гісса, гой!
Гісса, гісса, гой!

ВІРЖІНІ. Чую, матроси співають,—то що?

МАРКІЗ. В цій пісні три куплети. Перший нагадує мені, що тут недалечко прив'язаний човен, що чекає мене, щоб завезти до Англії.

ВІРЖІНІ. Другий?

МАРКІЗ. Другий? Другий визначає: поспішайте, небезпека, тікати час.

ВІРЖІНІ. То й треба тікати.

МАРКІЗ. Ще маю час.

ВІРЖІНІ. Третій куплет?

МАРКІЗ. Третій куплет визначає: ми вже поїхали—лишайтесь на призволяще.

ВІРЖІНІ. Чого ж ти чекаєш?

МАРКІЗ. За вашим дозволом я дочекаюсь кінця пісні й, коли мої люди будуть далеко в морі, я вийду на майдан Сен-Васта й крикну...

ВІРЖІНІ. Ти неодмінно хочеш умерти?

МАРКІЗ. Я не можу не додержати слова.

ВІРЖІНІ. Тó яке ж маєш ти право вимагати від мене, щоб я зрадила своєму? Ти заприєгся здобути квітки, а я заприсяглась доглядати їх!

МАРКІЗ. О, ні, панно! Я більше не прохаю їх... Ви кохаєте, я розумію вас! (*Вклоняється*).

ВІРЖІНІ. Коли так, то ти вмреш через мене.

МАРКІЗ. Через вас! О, ні! Ви не спинились навіть перед тим, щоб сказати неправду, аби тільки врятувати мене,—що ж можете ви ще зробити? Ні, коли я й умру, то тому, що я не боюся смерті, що я навіть тішусь з того, що можу довести своєю смертю, що героїзм та кохання ще не вмерли на світі!

ВІРЖІНІ (*хутко зрізає всі квітки*). Ось тобі! Вони не варті того, щоб ти наложив за них головою!

МАРКІЗ. Ці квітки... мені!..

ВІРЖІНІ. Тепер ти маєш все, що тобі треба... тікай!..

МАРКІЗ (*падаючи перед нею навколошки*). О, не
женіть мене!.. Я такий щасливий!

ВІРЖІНІ (*ілухо*). Не хвались наперед... Скажеш
тоді, як будеш на місці... Стережись, щоб
не втекло від тебе твоє велике щастя!

МАРКІЗ (*встає. Сяє з радошів, говорить з запалом, урочисто*). Те щастя, про яке я кажу,
не втече від мене. Ви мені дали його,
і ніхто його не відбере. Беріть в мене ці
квітки, ось вони—беріть!.. Та ви не відбере-
те в мене ніколи спомину про ту жертву,
що ви вчинили, зриваючи їх для мене!

ВІРЖІНІ (*схвильована*) Годі... Не говори про
жертву... іх треба було, щоб врятувати тебе...
І я їх oddала... Я знаю, що роблю злочин-
ство... Ale тобі не можна тут більше зоста-
ватись... Іди!.. (*Чуло.*) Благаю тебе, дитино,
йди... (*Чути голоси за сценою*). Лишенько
мое, вже пізно!

МАРКІЗ. Що там?

ВІРЖІНІ (*трохи одчиняє хвіртку*). Батько!..
Селяне тебе шукають!..

МАРКІЗ. Бачите,—не судилось мені врятуватись!
(*Хоче вийти*)

ВІРЖІНІ. Куди ви йдете? Вам треба сховатись!

МАРКІЗ. Знову? Ні за що! Годі з мене цієї
гидоти!

ВІРЖІНІ. Ваше життя належить мені, я зробила
це—сховайтесь!

МАРКІЗ. Навіщо знову ця ганьба? Вона мене
не врятує!

ВІРЖІНІ, Сюди... Сюди... в мою хату. Вони туди
не підуть!

МАРКІЗ. Як я буду любити й шанувати вас, як
що не загину!
ВІРЖІНІ. Тс... ідуть. (*Стукають, вона одчиняє хвіртку*).

Я в а 14.

Віржіні, оздоблені селяне, Відаль, Каде-Венсан.
ВІДАЛЬ (увіходить перший) Громадяне, увіходьте!
ВІРЖІНІ (усміхається). Як ти швидко повернувся! (*Побачивши селян*). Але чого прийшли ці люди?...
ВІДАЛЬ. Не лякайся, дитино. Тут у нас переховується якийсь злочинець. Та ми зараз знайдемо його.
ВІРЖІНІ. Тут? Та що це ти, тату? Хто це скав тобі?
ВІДАЛЬ (*виштовхує Каде наперед*). Ось він.
ВІРЖІНІ. Цей страхополох?
ВІДАЛЬ. Цей злодій!
КАДЕ. Так, громадянко, страхополох, злодій, усе, що ви хочете—але тут переховується у нас якийсь злочинець. Він тут склався, я це знаю, я довго не наважувався сказати про це... Але нарешті я зрозумів, що їм... що тобі загрожує велика небезпека—і я виказав усе!...
ВІДАЛЬ. Де бачив ти того хлопця?
КАДЕ (*показує на оранжерею*). Він там!
ВІРЖІНІ (*спіється*). Це цікаво!
ВІДАЛЬ (*одчиняючи оранжерею*). Тут нікого нема.
КАДЕ. Нікого? (*Увіходить*).
ВІРЖІНІ. Це тобі, тату, наука, щоб не турбуватись через невість кого.
ВІДАЛЬ. Що я мав робити? Він присягався так широ! (*Селяне сміючись ідуть до хвіртки*).

КАДЕ. (*кричить в оранжерей*). Ага! Я так і знат! ВІРЖІНІ. Що таке? (*Відалъ та селяне надходять*). КАДЕ (*виходить з пляшкою*). Ось вам і доказ, ось і доказ! Коли я ховав там оцю пляшку, вона була повнісінька.

ВІДАЛЬ. А тепер вона порожня?

КАДЕ. До половини. (*Загальний реїт*).

ВІРЖІНІ. Добрій доказ. Сам вижлоктав половину, та й забувся про це!

КАДЕ. Гаразд. Ця людина, може вийшла з оранжереї, та що вона не вийшла за ці мури, за це я ручуся.

ВІРЖІНІ (*тяє батька за руку*). Не слухай цих дурниць, тату!

ВІДАЛЬ. Як би він вийшов непомітно з оранжереї, коли Віржіні увесь час була тут?

КАДЕ. Він міг переховатись у хаті громадянки Віржіні, поки вона ходила одчиняти вам хвіртку. (*Селяне знизывають плечима, Каде-Венсан хоче йти по сходах*).

ВІРЖІНІ (*спиняючи його*). Ти, сподіваюсь, не підеш до мене в хату?

КАДЕ (*до селян, що збираються йти*). Почекайте, почекайте... Ви занадто хапаєтесь. (*Біжитъ і спиняє ix*).

ВІДАЛЬ. (*підходишь до сходів*). Треба, справді, впевнитись.

ВІРЖІНІ (*стоючи на нижній східці, усміхається*). Ти бачиш сам.. ти починаєш няти йому віри.

ВІДАЛЬ. Що поробиш! Так мені буде спокійніше.

ВІРЖІНІ. То ти віриш челядникові більше, ніж рідній дочці? Я кажу тобі, що тут нема нікого.

ВІДАЛЬ. Ти можеш помилатись.

ВІРЖІНІ. Я саме тільки вийшла з своєї хати.

ВІДАЛЬ. Яка незрозуміла упертість. Ну, а коли я так хочу?

ВІРЖІНІ. Тату!

ВІДАЛЬ. Та що з тобою?

ВІРЖІНІ. Коли ти мене любиш і поважаєш,—не увіходь!

ВІДАЛЬ (*тихо, зціпівши зуби*). А.. Правдива дочка своєї матері.

КАДЕ (*вертаючись з селянами*). Треба подивитись... треба оглянути... Ну, що ж, громадянине?

ВІДАЛЬ. Даремне!

КАДЕ. Проте...

ВІДАЛЬ (*одштовхуючи його*). Моя дочка саме тільки вийшла з павільйону.

КАДЕ (*на бік*). Де ж він заподівся, чорти б його взяли? Тільки б мені знайти його!

ВІДАЛЬ (*До Каде*). Проведи-но цих добрих людей та ще переспроси їх гарненько за те, що ми їх даремно потурбували. Прощавайте, громадяне! Йдіть, челядник почастує вас.

КАДЕ (*на бік*). Еге... почастує! Тільки знову ж таки не вином, а тим злиденним сидром...

Я в а 15.

Відаль та Віржіні. Довга мовчанка.

ВІДАЛЬ (*з другою боку сцени*). А тепер — кажи йому, щоб вийшов.

ВІРЖІНІ (*кидається стурбовано до павільйону*). Так.. так.. це правда... я збрехала... Там

є людина.. Його життя... що хвилини... Я
його сховала, і ти, тату, ти допоможеш
мені врятувати його...

ВІДАЛЬ. Я... допоможу тобі... рятувати.. твого...

Я в а 16.

Ті ж і Маркіз.

МАРКІЗ (*виходить на Ганок*). Мое шанування,
пане. Мене звати Гектор Діодонне д'Ан-
жальбер, маркіз Курсон-де-Лоней, я син
бувшого власника цього замку. (*Сходить
по сходах*).

ВІДАЛЬ (*стискаючи зуби*). Негідниця!..

ВІРЖІНІ (*кидається поміж Відалем та маркі-
зом*). Пожалуй його... Адже він майже
дитина.

МАРКІЗ. Досить сліз та благань, панно... Я не
дозволю, щоб через мене ганьбили честь
чужої мені жінки!

ВІДАЛЬ. Чужої!.. О!..

МАРКІЗ. Час вже скінчти цей жарт...

ВІДАЛ. Дитино!

МАРКІЗ. Не турбуйтесь, я знаю ваш закон.
Я—емігрант.. ви захопили мене. Я знаю, що
мене чекає.

ВІДАЛЬ. Ти, кажеш, емігрант?

МАРКІЗ. Вже три роки.

ВІДАЛЬ. Коли ти повернувся до Франції?

МАРКІЗ. З годину тому.

ВІДАЛЬ. Звідки?

МАРКІЗ. З Портсмуту.

ВІДАЛЬ. Чого?

МАРКІЗ. В справі чести, пане... Тут, в замку, лишилася шабля мого пращура, якою нагородив його Франціск Перший.. кожен з маркізів Курсон-де-Лоней надягав її, коли доходив літ. Я останній...

ВІДАЛЬ. І ти приїхав сюди по неї?

МАРКІЗ. Вона вже при мені.

ВІДАЛЬ. При тобі для того, щоб ти загнав її в серце Франції?

МАРКІЗ. Пане, ця шабля французів не рубала ніколи...

ВІДАЛЬ. Так ти хочеш...

МАРКІЗ. Виконуйте ваш обов'язок, я виконаю свій.

ВІДАЛЬ. Ти сміливий і правдивий. Але скільки ж тобі років, що ти так мало цінуєш своє життя?

МАРКІЗ. Чи вам не все одно? Ваші ешафоти бачили й молодших за мене!

ВІРЖІНІ (кидається до батька).

ВІДАЛЬ. Стрівай, дочко! (*До маркіза*). Яким же шляхом ти думаєш тепер вернутись до Англії?

МАРКІЗ. Це мій секрет, пане. (*Матроси починають співати другий куплет. Віржіні з жахом підводить голову*). І він лишиться при мені.

Х О Р (здалеку). Гісса, гой! Гісса, гісса, гой!

ВІРЖІНІ (кидаючись до батька). Гасло, батьку!
Ти чуєш?

ВІДАЛЬ. Яке гасло?

МАРКІЗ (швидко). Стережітесь, панно: то не ваш секрет.

ВІРЖІНІ. (*не слухаючи йою*). Там на березі... між скель... недалеко звідси... його чекає човен... ця пісня—гасло... це останній раз... Ще кілька хвилин, і вже буде пізно...

М о в ч а н к а.

ВІДАЛЬ (*іде в глибину сцени й одчиняє хвіртку*). В такім разі хай він іде.

ВІРЖІНІ (*кидається батькові на шию*). О, добрий, добрий! Як я люблю тебе ..

МАРКІЗ (*здивований*). Справді, пане?.. Я не смію вірити... Така добрість... Я не знаю, як висловити вам...

ВІДАЛЬ (*тихо випручується з обіймів Віржіні*). Не дякуй мені.. Йди!.

МАРКІЗ (*наближається до Віржіні*). Ми більше не зустрінемось ніколи, панно. Та будьте певні, що від цієї зустрічі в серці моїому зостанеться спомин, який не... не... не... покине мене ніколи! (*Притискає гвоздики до серця. До Відаля*). Ви даруєте мені життя, пане, я його приймаю від брата-француза.

ВІДАЛЬ. Шлях вільний... Іди швидче!

МАРКІЗ (*спиняється край хвіртки*). А коли це пастка? (*Цілує квітки*). Хай буде; як буде. (*Виходить*).

Я в а 17.

Віdalь, Віржіні, згодом селяне та Каде-Венсан.

ВІДАЛЬ. Що скажеш тепер, дочко? Чи ж гідний цей громадянин бути членом Конвенту? Чи ж так він виконує декрети його? Через благання дочки...

ВІРЖІНІ. О, тату! (*Кидається йому на шию*).

Він виконав декрет людського серця.

(*За кулісами чути постріла*) Ай!.. його вбивають!..

ВІДАЛЬ (*кидається в глибину сцени до хвіртки*) Нешасний!

СЕЛЯНЕ (*за коном*) Слава! Слава Каде-Венсанові!

ВІДАЛЬ (*біля хвіртки*). Що сталося? Чому цей галас? Ці постріли? (*Селяне увіходять*).

СЕЛЯНЕ. Упав! Він упав!

ВІДАЛЬ. Хто? Що це? Про кого ви говорите?

ВІРЖІНІ (*тихо*). Сердечний!

КАДЕ (*увіходить. Селяне оточують його*). Я ж вам казав, що я когось та бачив!

ВІДАЛЬ. Як? То цей постріл?..

КАДЕ. Це я стріляв.

ВІДАЛЬ. Так ти його вбив?

КАДЕ. Убив? Та ні, громадянине, я його зовсім не вбив! Ото ж то мене ї дратує!

МАРКІЗ. (*співає здалека*) Гісса! Гой! Гісса, Гісса! Гой!

КАДЕ. Чуєте, як ще виспівує, поганець. Щоб не влучила моя куля, харцизяка кинувся на землю. Я кидаюсь до нього—тю, тю! Він уже вскочив у човен, одіпхнув його та ї—під три чорти!

ВІДАЛЬ. І ви нічого не зробили, щоб наздо-гнати його?

КАДЕ. Доженеш! Ніч темна, що поробиш!

ВІДАЛЬ. Мовчи! Лихий з тебе громадянин! (*Виходить на авансцену*).

СЕЛЯНЕ. Правда! Правда!..

КАДЕ. Ex! «Громадянин» та «Громадянин»...
Осточортіли вже ці «громадяне»! Випив би
я краще потайки вина, нікому нічого
не кажучи—а то й пів-пляшки пропало,
що й решту член Конвенту відбере.
(Селянє зі сміхом виходять).

ВІРЖІНІ *(кидається з захватом до батька)*
О, тату, любий мій тату! Диму вже нема!
Палає тільки чистий вогонь святої волі!

З а в і с а.

2. КРАСНЕ ПИСЬМЕНСТВО:

- Л. Українка.—Повне зібрання творів. Т. III. Драматичні твори Т. VI.
Драматичні твори. Т. V. Драматичні твори.
- А. Дерман.—В. Короленко и писатели из народа. (Готується).
- В. Сосюра.—Осінні зорі. Поезії. (Друкується).
- В. Поліщук.—Радіо в житах. Поезії.
- А. Франс.—Остров пінгвінів. (Готується до друку). „

3. ДІТЯЧА ЛІТЕРАТУРА:

- І. Франко.—Казки, вип. 1, 2, 3, 4.
- В. Муринець.—Розумна бабуся. П'еса. (Друкується).
- Є. Кротевич.—Театр у трудовій школі. (Друкується).
- Гермінія цур Мюлен.—Горобчик (казка). Переклад М. Ільтичної.
- Джіованіолі. Спартак. Пристосував для юнацтва Г. Хоткевич.
- Готується до друку велика „шкільна бібліотека“.

Ріжна література, видання Книгоспілки 1923 рону.

- Б. Степанов.—Грим (з багатьома малюнками).
- Н. Рибніков.—Вступ до вивчення людини
- Л. Лісовський.—День пролетаріату (хорова мелодекламація).
- Я. И. Терехов.—Сборник декретов и распоряджений УССР.
1) по налоговому обложению, 2) по кооперации.
- Виноградов.—Ведение железнодорожных дел. (Готується).

Для изучения Украинского языка.

1. Проф. О. Синявский.—Украинский язык. (Пособие
для практического из
на рабфаках, в техни
а также для самообра
комом Главпрофобра)
2. Щепотьев і Бузинний.—Г
мовою. (Друкується).

«БІБЛІОТЕКА КНИГОСПІЛКИ».

З серії гумору й сатири.

- № 1. **Марк Твен і Остап Вишня.** Сільсько-господарська пропаганда.
- № 2. **В. Валентін.** Емігранська перезва.
- № 3. **В. Винниченко.** Записна книжка.
- № 4. **Остап Вишня.** Ділі небесні.
- № 5. **Г. Гейне.** Політичні поезії. Переклад Д. Загула. (Друк.).
- № 6. **Остап Вишня.** Вишневі усмішки сільські. (Готується).

З серії критики й історії літератури.

- № 11. **Т. Шевченко.** Щоденник. Уривки, зредаговано М. Плевако.
- № 12. **В. Коряк.** Поет укр. інтелігенції (М. Коцюбинський 1913—1923).
- № 13. **В. Плеханов.** Література й мистецтво. Збірник статтів. (Друкується).

З серії театральної літератури.

- № 21. **А. Доде.** Білі гвоздики. П'єса на 1 д.
- № 25. **С. Васильченко.** Кармелюк. П'єса на 1 д. (Готується).
- № 26. **Є. Кротович.** Санкиментальний чорт. (Друкується).
- № 27. **Є. Кротович.** Секретар прем'єр міністра. (Друкується).

З серії кооперативної.

- № 61. Кустарна промисловість і промислова кооперація на Україні. Збірник за редакцією Зарудного.

З серії популяційно-наукової с.-господарської літератури

- № 91. **М. Малюга.** Як організувати с.-г. артілі та налагодити артільне господарство.
- № 92. **Н. Цингер.** Засоби самозахисту рослин в боротьбі з людиною.

ПРОДАЖ ПО ВСІХ КНИГАРНЯХ.

Гуртові замовлення приймаються:

ХАРКІВ, вулиця 1-го Травня, № 18,
«КНИГОСПІЛКА»

